

вихованню. Це з одного боку, а з другого – держава повинна регулювати і захищати свободу споживання інформації, цінностей та обмежувати аморальність, насильство, зло, гріх, аби не спонукати до співучасті у цих діях.

Розв'язання проблем правового виховання, формування правової культури працюючої частини населення мають взяти на себе роботодавці та трудові колективи, як це здійснюється, наприклад, у сучасній Японії.

Отже, організація правового виховання як одного із напрямків розбудови правової, демократичної, соціальної держави, формування правової культури усіх верств і вікових груп населення є актуальною проблемою державотворення, яка очікує на практичне розв'язання.

С. І. Максимов, доктор філософських наук, професор

ВПЛИВ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ НА ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

У межах певної національної культури загальні ознаки демократичної правосвідомості і правової культури набувають певних особливостей, які детермінуються цінностями та ідеалами цієї культури. Особливості української правової культури полягають у підвищеній емоційності її носіїв, високій цінності індивідуальної свободи та нестабільності соціальних форм. Певних особливостей набуває і механізм впливу правового виховання на формування правової культури, який полягає у зіставленні ідеального образу правової культури з її сучасним станом для створення програми правового виховання з метою досягнення означеної мети. У процесі правового виховання необхідно також включати процес самовиховання вихованця і керувати цим процесом. При цьому важливо враховувати особливості правового виховання на кожному з рівнів правової культури: 1) правосвідомості; 2) правових норм та інститутів; 3) правового життя.

1. Вочевидь, безпосередньо і головним чином правове виховання справляє вплив на такий елемент правової культури, як права свідомість, що включає прававі ідеї, цінності, настанови, почуття та інші духовні феномени.

Ядром правовиховної діяльності виступає інтелектуальна активність учених-гуманітаріїв, перш за все юристів і філософів права, політичної еліти, творчої інтелігенції з культурного виправдання ідеї права як ідеї справедливості, свободи і рівності, що орієнтується на створення сприятливого для всіх верств населення образу права. Ця духовно-інтелектуальна, ідеологічна сторона правового виховання спрямована на обґрунтування правових цінностей

для подальшого формування системи світоглядно-ціннісних орієнтацій людини і суспільства, без яких правова культура неможлива. Інтегральним проявом цієї системи є правовий світогляд, під яким розуміється система твердих поглядів і настанов, заснованих на домінуючій, вищій ролі права в житті суспільства, непорушних підвалинах правової держави, пріоритетній значущості правових цінностей і культури права. Формування правового світогляду є пріоритетною складовою як правової соціалізації людини, так і процесу правового виховання та самовиховання особистості. Воно виявляється насамперед у створенні умов для подолання в українському суспільстві світоглядно-ціннісної девальвації, оманливих стереотипів недовіри до права, zdeформованої системи світоглядних орієнтацій, світовідчуття.

Інтелектуально-ідеологічний аспект правового виховання з огляду на особливі властивості українського національного характеру, таких його рис, як емоційність, «сердечність», не може обмежуватися лише сухими офіційними положеннями, які відчужено сприймаються більшістю населення. Тому і юридичні наукові праці, і правова публіцистика, і твори мистецтва з правової проблематики мають демонструвати життєвий сенс права, його невід'ємну від буття людини природу. Ставлячи перед правовим вихованням завдання створення інструментарію з донесення до розуму і почуттів кожної людини правових цінностей, ми таким чином підкреслюємо зміщення акцентів правового виховання із забезпечення правомірної поведінки громадян на формування і розвиток правової культури особистості та суспільства. У межах цього завдання потрібні як відтворення системності традиційних засобів і методів правового виховання, таких як правовий всеобуч, пропаганда права, правова просвіта та ін., так і активне включення в систему правового виховання більш емоційно насичених засобів, таких як ЗМІ та художня література.

Традиційно ступінь правової культури суспільства відображається в художній літературі. У ній правові відносини відображаються на рівні почуттів, тому художні образи справляють вплив на свідомість і сприяють підвищенню правової культури. Проте так було у класичній вітчизняній літературі. У сучасній художній літературі виховний і пізнавальний характер змінюється на розважальний. Вона не виправдовує свого призначення у формуванні правової культури суспільства.

2. Як уже зазначалося, знаково-інституційним елементом правової культури суспільства є рівень розвитку всієї системи юридичних актів, або – більш широко – правових текстів, тобто таких, в яких закріплюється і виражається право даного суспільства. Однак вплив правового виховання на формування саме цього елемента правової культури майже не досліджено. Більш того, у менталітеті народу склалася тенденція до недооцінювання ролі закону

в житті суспільства, прагнення там, де можливо, його обійти. Не слід забувати про виховний ефект самих законів і нормативно-правових актів узагалі. Закони, які відповідають панівним у суспільній свідомості уявленням про справедливість, рівність і свободу, тобто є «правовими», виконуються добровільно і не тільки викликають повагу до себе, а й сприяють формуванню поваги до законів як таких. І навпаки, неправові закони викликають обурення у населення і сприяють формуванню негативного ставлення до законів узагалі і до влади, воля якої втілюється в законодавстві. Підвищення вимог до правових текстів з боку юридичної спільноти може розглядатися як форма її правового самовиховання. Ці вимоги стосуються як ціннісного змісту текстів (наукових і законодавчих), так і їх форми.

Правове виховання має сприяти формуванню уявлень про природу права. Зокрема, важливою особливістю права, розуміння якої підвищує нашу правову культуру, є те, що правові норми, закони можуть застарівати, відставати від вимог життя, тому мають постійно вдосконалюватися. Проте доки їх не перетворено, вони є обов'язковими до виконання, і жодні посилення на «совість», «корисливість», «практичну доцільність» є неприпустимими.

Дійсно, культурна у правовому відношенні людина не повинна бути сліпим фанатиком права. Вона має критично ставитися до закону, бачити його недоліки, вчитися правильно тлумачити його, однак жодне тлумачення закону не повинно призводити до його порушення.

3. Результуючим елементом правової культури виступає юридична діяльність, основу якої складає правова компетентність. Остання формується в рамках як правової соціалізації особистості (правового виховання в широкому сенсі), так і власне правового виховання. Воно діє на суб'єкта зі свідомого і мотиваційного (вольового) боку, підтримуючи об'єктивний (зовнішній) і суб'єктивний (внутрішній, виховний) аспекти формування особистості. У цьому розумінні правової культури правове виховання виступає як структурний елемент механізму правової дії, а також як засіб дії на правову свідомість і поведінку суб'єктів правовідносин.

Основи правової діяльності закладаються у сфері як професійної, так і непрофесійної правової освіти, яка поєднує функції правового навчання і правового виховання. Ці дві функції перебувають у відносинах певної самостійності і взаємовпливу. Навчання передбачає накопичення теоретичних і практичних знань, умінь, навичок, виховання сприяє розвитку особистості з позицій формування її правової культури, що безпосередньо визначає рівень правової культури суспільства. У будь-якій правовій культурі істотним чинником її відтворення є професійна юридична освіта. Правова освіта існує в межах певної правової культури, справляє вплив на правову культуру і ви-

пробовує цей вплив на собі. Тому вона не може обмежуватися лише наданням правової інформації, а має бути спрямована і на формування певного типу особистості, яка вміє застосовувати одержані знання і робить це з особливою повагою до права. Саме юристи є основними носіями правової культури в суспільстві. І хоча вони не можуть бути ізольовані від усього суспільства, його культури, головна відповідальність за буття права і формування та функціонування правової культури лежить саме на них. На результуючому рівні формування правової культури їх роль як суб'єктів правовиховної діяльності виявляється як у безпосередньому впливі на правосвідомість і правову діяльність громадян, з одного боку, і своїх колег – з другого, так і у формі правового самовиховання, через постійне підвищення правової компетентності і формування морально-вольових якостей ставлення до права як до «найсвятішого, що є у бога на землі» (І. Кант).

Таким чином, орієнтуючись на ідеал правового суспільства і відповідно демократичної правосвідомості та правової культури, правове виховання разом із тим має бути чутливим до особливостей українського правового менталітету, зумовлених як історичним розвитком, так і сучасними політико-правовими реаліями.

С. М. Мануйлов, доктор філософії, професор

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ЮРИСТА У ВНЗ УКРАЇНИ

Реальність входження України у світове співтовариство правових держав ставить низку теоретико-практичних питань, які необхідно ґрунтовно осмислити, перш за все з філософсько-правових аспектів формування правової співпраці на міжнародному рівні. І тут актуальною проблемою постає правове виховання майбутніх юристів. Проте філософсько-правове дослідження цього питання залишається недостатньо вивченим і теоретично осмисленим. Звідси випливає необхідність осмислення саме філософських проблем правового виховання майбутніх юристів у нинішніх умовах.

Сучасні дослідники намагаються вивчати філософські проблеми правового виховання молоді у ВНЗ України. До таких можна віднести: А. Гетьмана, О. Данильяна, О. Дзьобаня, С. Жданенко, Ю. Калиновського, Г. Клімову, І. Коваленко, С. Максимова, Ю. Мелякову, Н. Сатохіну, В. Трофименко та ін.

Зараз, на жаль, реальний стан організації правового виховання студентів ВНЗ III-IV рівнів акредитації юридичного профілю не повною мірою відпо-